

ВПЛИВ ПСИХОЛОГО - ПЕДАГОГІЧНИХ ІДЕЙ ХУАНА ЛУІСА ВІВЕСА НА РОЗВИТОК ГУМАНІСТИЧНОЇ ПЕДАГОГІКИ ІСПАНІЇ ЕПОХИ ВІДРОДЖЕННЯ

У статті розглядаються психолого-педагогічні ідеї педагога-гуманіста епохи Відродження, іспанського мислителя Хуана Луїса Вівеса (1492-1540).

Ключові слова: «північний» гуманізм, осмислення закономірностей процесу пізнання, етапи пізнання.

У Національній доктрині розвитку освіти у ХХІ столітті зазначено: «Головна мета української системи освіти – створити умови для розвитку і самореалізації кожної особистості як громадянина України...». Закон України «Про загальну середню освіту» стверджує: «Завданням загальної середньої освіти є формування особистості учня, розвиток його здібностей і обдарувань». Найголовнішим завданням педагога на кожному уроці є активізація пізнавальної діяльності. Тому щоразу, обдумуючи урок, учитель має спрартку розв'язати принципове завдання: як найдоцільніше організувати передачу нового матеріалу – повідомлення, евристична бесіда, відкриття, роздум, розв'язання проблеми, самостійна робота тощо. Необхідно перетворити кожний урок на урок спілкування, мислення, де істина постає як суперечка, як діалог.

Сучасна культура – це культура діалогу, в процесі якого формується особистість. Президент Національної Академії педагогічних наук України В.Г. Кремень підкреслює, що освітньо – педагогічні зміни в національному масштабі відбуваються у контексті загально-цивілізаційних трансформацій, зумовлених як широким розповсюдженням нових освітніх технологій, заснованих на використанні можливостей сучасної комп'ютерної техніки, так і суттєвим розширенням можливостей і потреб в індивідуальному, особистісному розвитку людини [2, с. 10].

У доповіді Міжнародної комісії з освіти для ХХІ століття, представленої ЮНЕСКО, зазначається, що «зусилля викладачів мають вирішальне значення для підготовки молодих людей не тільки для того, щоб вони впевнено вступали в майбутнє, але й самі будували його, виявляючи при цьому рішучість і відповідальний підхід» [4, с. 147].

Значну роль у формуванні особистісних якостей, необхідних для впровадження демократії, відіграє організація навчального процесу. Адже саме в процесі навчання розвиваються або нівелюються самооцінка, самоповага, толерантність, прийняття точки зору інших, вміння дискутувати та відстоювати свої переконання. Саме тому необхідно пам'ятати, що те, як ми навчаємо, має не менше значення, ніж те, чого ми навчаємо. Від того, які навчальні методи ми використовуємо, буде залежати, чи сформуємо ми в індивіда здатності відстоювати демократичні зміни. Адже демократична освіта – це, насамперед, процес активної взаємодії між педагогами та студентами. Водночас, це і процес взаємодії та обміну досвідом між самими студентами.

Особистісно-орієнтоване навчання допомагає студентам удосконалити та систематизувати власні знання та фахові навички, активізувати власний досвід, розвинути мислення, пам'ять, увагу та уяву, виробити позитивне ставлення до навчального процесу, сформувати найкращі особистісні якості. При такому підході викладачі постійно приймають рішення, співпрацюють з іншими дорослими та студентами у створенні розвивального середовища, поважають їхні думки та їхнє право вибору, допомагають їм розвивати навички, які стануть основою успіху їхнього подальшого життя. Але для цього дорослі повинні мати досвід активного та особистісно-орієнтованого навчання.

Реалізація цього завдання більшою мірою залежить від педагогічних кадрів, їхньої майстерності та професіоналізму, тому методи навчання студентів повинні максимально сприяти виконанню поставлених цілей. Оновлення змісту освіти сприяє трансформації її технологій, надає їй особистісної сформованості. Слово «технологія» грецького походження й означає «знання про майстерність». За визначенням ЮНЕСКО, технологія – це «системний метод створення, застосування і визначення всього процесу викладання і засвоєння знань з урахуванням технічних і людських ресурсів у їх взаємодії, що своїм завданням вважає оптимізацію форм освіти». Інноваційна освітня технологія – сукупність форм, методів і засобів навчання, виховання і управління, об'єднаних єдиною метою, добір операційних дій педагога з учнем, у результаті яких суттєво покращується мотивація учнів до навчального процесу.

Розвиток інноваційних процесів в освіті на сучасному етапі є об'єктивною закономірністю, що зумовлюється: інтенсивним розвитком інформаційних технологій у всіх сферах людського буття; оновленням змісту філософії сучасної освіти, центром якої став загальнолюдський цілісний аспект; гуманістично-орієнтованим характером взаємодії учасників навчально-виховного процесу; необхідністю підвищення рівня активності та відповідальності педагога за власну професійну діяльність, спрямовану на формування творчої особистості вихованця, готовності до прийняття та активної

діяльності у нових соціально-економічних умовах. У зв'язку з цим винятково важливого значення набуває інноваційна діяльність педагога.

Головними особливостями інноваційної педагогічної діяльності є особистісний (спрямованість на особистість, гуманістична природа), творчий підхід, дослідно-експериментальний характер, стійка вмотивованість на пошук нового в організації навчально-виховного процесу. З огляду на це ми вважаємо, що професійний розвиток майбутнього спеціаліста значною мірою пов'язаний з розвитком його творчого потенціалу, реалізація якого повинна відбуватися в умовах діалогу викладача (учителя) і студента (учня). Принцип діалогової взаємодії дає змогу перетворити учня з об'єкта в суб'єкт навчання, створити на навчальних заняттях атмосферу партнерства і співробітництва, спонукає педагогів до систематичного підвищення свого професійного рівня.

Професійно – творча підготовка майбутнього фахівця є умовою його всебічного розвитку на етапі професійної підготовки, оскільки в процесі творчості реалізуються креативні можливості особистості, здійснюється їх розвиток, а сам процес змінює суб'єкт творчості. Рівень розвитку творчого потенціалу майбутнього фахівця позначається не тільки на його професійній діяльності, а й на самому процесі його життя, самореалізації як засобу самоутвердження через самовираження і саморозвиток [7, с. 361].

Досвід педагогічної діяльності показує, що вчителів недостатньо знання з основ наук і методики навчально-виховної роботи. Адже всі його знання і практичні уміння можуть передаватись учням лише завдяки живому і безпосередньому спілкуванню з ними. Для багатьох учителів очевидною є істина: відношення до них учні часто переносять на предмет, який ними викладається. На цих відношеннях вибудовується складна і об'ємна піраміда навчання і виховання, через них відбувається проникнення педагога в ду-шевий світ учнів, щоб виробити в них первинні навички співтворців власної особистості. Саме ці взаємовідношення, їх мистецькі, моральні, психологічні, технологічні складники не завжди усвідомлюються педагогами як вартісний засіб удосконалення їхньої педагогічної діяльності [1, с. 102].

Таким чином, для досягнення найвагомішої естетичної впливовості, для усвідомлення мистецької значущості поведінкової активності перед аудиторією, як стверджує академік Зязюн І. А., слід відштовхуватись не від самопочуття, не від психічних станів, переважно невідчужених волі й свідомості, а від логіки фізичних дій. Правильне її здійснення здатне рефлексивно відтворювати і відповідну їй логіку почуттів, впливати на психіку з її підсвідомістю [1, с. 103].

Педагогічний процес вимагає своєрідної «магії» педагогічного впливу. Щоб її створити, слід досконало володіти технікою міжособистісного спілкування на рівні певної педагогічної платформи і педагогічного надзавдання [1, с. 112].

Великим педагогом-гуманістом епохи Відродження, чий психолого-педагогічні ідеї перегукуються з тематикою нашої наукової розвідки, був іспанський мислитель Хуан Луїс Вівес (1492-1540). Певний час він служив домашнім учителем Генріха VIII і його дружини Катерини Арагонської. Двір Тюдорів відзначався пишністю і меценатством. Тут жили за культурними стандартами Ренесансу, в оточенні кращих письменників, вчених Італії та Іспанії.

Вівес був не єдиним з гуманістів, хто служив придворним вихователем. Так, італійський педагог П.-П. Верджеріо присвятив свій педагогічний трактат «Про благородні звичаї і вільні науки» синові правителя Падуї Убергіно Каррара. Учений скоріше належав європейському, ніж іспанському Відродженню. Серед гуманістів Вівес прославився як знавець давніх мов і літератури. Але більшу частину його творчої спадщини становлять педагогічні праці. Він накопичив значний досвід практичної роботи, викладаючи в школах та університетах Європи (Оксфордському, Лувенському). На цій основі й сформувалася його система.

Ідеї гуманістичної педагогіки прийшли в Європу з Італії, де вже з середини XIV ст. розпочалося культурне піднесення, назване пізніше Ренесансом. Італійські гуманісти виступили проти середньовічної схоластики, вважаючи головним у вихованні всебічний розвиток природних здібностей особистості. Знання, освіту вони вважали вищою цінністю й обов'язком людини. Італієць Верджеріо у своєму трактаті ще в 1402 р. виклав принципи нового підходу до виховання, зокрема врахування вікових та індивідуальних особливостей, поєднання виховання із самовихованням. Багато запозичено з античної філософії. Його твір був дуже популярним у Європі аж до кінця XVI ст. й перевидавався 40 разів.

Специфічною рисою «північного» гуманізму (Німеччина, Нідерланди, Англія), до якого належав Вівес, як і його друзі Томас Мор і Еразм Роттердамський, залишався просвітницький характер. Акцент робився на освіті, інтелектуальному розвитку людини.

Також особливе місце займало релігійне виховання. Це був так званий «християнський гуманізм», у якому раціоналістичне мислення поєднувалося з вірністю християнській традиції. На розвиток педагогічної думки Мора, Колета, Еразма значною мірою вплинуло вчення італійця Піко делла Мірандоли, його філософська антропологія, головні ідеї якої він виклав у промові «Про гідність людини» (1486 р.). Людина, на думку Піко, стоїть у центрі світобудови, є вузлом світу, сполучною ланкою між творцем і Всесвітом. Наділена унікальними природними якостями, вона вільно обирає шлях розвитку, формує свій образ і сутність. «Не даємо ми тобі, о Адаме, ні свого місця, ані певного образу, особливого обов'язку, щоб і місце, і лице, і обов'язок ти мав за власним розсудом, згідно зі своєю волею і рішенням... Ти можеш переродитися в нижчі, нерозумні істоти, але можеш... за велін-

ням своєї душі і у вищі, божественні», – у такій яскравій формі виклав Піко основоположну тезу гуманістичної антропології [8, с. 221].

Якщо теологічна традиція зосереджувалася на гріховності людини, що укорінилася в ній після гріхопадіння Адама і Єви, гуманізм стверджував майже безмежні можливості удосконалення, творчого розвитку природних її властивостей. Перед педагогічною наукою відкривалися нові горизонти. Умовою вдосконалення і розвитку людини, піднесення її до морального ідеалу Піко вважав раціональні знання, етику і філософію природи. Останній відводилося центральне місце. Цікаво, що у філософському плані Вівес сформувався на ідеях Платона й Аристотеля. Гуманіст різко виступав проти схоластів. У памфлеті «Проти псевдодіалектиків» (1519 р.) він підкреслював, що в схоластичних хитросплетіннях немає ніякої науки. Істинне пізнання досягається вивченням реального світу, прямим зверненням до природи.

Дуже важливим з точки зору педагогіки було осмислення закономірностей процесу пізнання. Вівес вважав, що поштовхом для нього є саме життя, його практичні потреби, накопичений людством досвід. Наприклад, в медицині необхідність у лікуванні спонукала людей до експериментів, а з них народилася наука. Її об'єктом взагалі є реальний світ, що існує незалежно від нашої свідомості. Вівес писав: «Те, що ми зараз маємо в науці, було раніше в дійсності, як перлина в раковині, як дорогоцінне каміння в руді» [5, с. 119].

Перший етап пізнання – чуттєве сприйняття реальності за допомогою відповідних органів – слуху, зору та ін. «Тому чуття – це перші наставники, які містять у собі розуміння». Далі процес пізнання йде до уяви, від неї – до розуму. Логіка полягає в тому, що «розум індукує загальне з одиничного і знову повертається до останнього» [6, с. 103].

Вівес вважав, що в навчанні простежується та ж сама закономірність: від почуттів – до розуму, від простого – до складного. Виховний процес вимагав також знань психології, тут основою були праці Платона («Тімей») і Аристотеля («Про душу»), твори отців церкви. Розуміючи людину як тілесно-душевну єдність, гуманісти віддавали пріоритет душі над тілом і розуму над емоціями. Дуже важливо, писав Вівес у трактаті «Про душу і життя», глибоко вивчити цей феномен – душу, з'ясувати його властивості. Розум як складова душі – її вищий рівень, він забезпечує розважливість і проторливість, через нього людина виокремилася із тваринного світу, наблизилася до Бога. На нижчому рівні – емоційна сфера, де відбуваються рухи, «які ми пристрастями або душевними заворушеннями називаємо» [6, с. 124].

Як і представники ортодоксальної теології, Вівес вважав пристрасті джерелом гріха. Він прагнув до психологічного пізнання емоцій, пам'яті, мови і заклав основи їх наукового розуміння [3, с. 301-302].

Як бачимо, погляди Вівеса на проблеми педагогіки мали досить важливе для того часу підґрунтя у вигляді філософії, антропології, етики як античних часів, так і епохи Відродження. Корисними були власні здобутки, а

також узагальнення досвіду викладачів університетів і вчителів шкіл, для яких він розробляв навчальні програми й посібники.

Педагогічним ідеалом доби Відродження була всебічно і гармонійно розвинена особистість, а мета виховання розумілась як створення умов для розвитку її краших задатків. Людина – вінець світобудови, Бог створив її досконалою, однак силою обставин ця досконалість утрачається, добра у своїй основі природа людини псується. Тому й потрібне виховання, бо воно здатне, на думку Вівеса, викоринити або зменшити згубні пристрасті, розвинути позитивні природні нахили.

Вівес був палким прихильником науки й освіти. Виховання розуму, інтелектуальний розвиток він вважав першочерговим для кожної людини. «Найбільшим злом уважай, – радив гуманіст своїм учням, – не убогість, або незнатність, або тюрму, або голість, неславу, бридкість тіла, хвороби, слабкість, але такі і їм подібні хиби: невігластво, дурість, безумство» [6, с. 125].

Навчальний матеріал слід засвоювати активно: «старайся не одні лише слова розуміти, а здебільшого думки» [6, с. 124].

У праці «Про викладання навчальних дисциплін» Вівес виклав своє бачення наукової освіти, яке відзначається систематичністю, комплексністю, кожній галузі знань відведено певне місце. Питання про зміст освіти Вівес вирішував новаторськи. Вивчати треба все те цінне, що накопичено наукою. Найбільш значним його внеском у розвиток педагогіки Відродження були навчальний план і програма школи, які становили цілісну систему змісту освіти, включали найважливішу літературу з усіх предметів, правила послідовності їх вивчення та єдину методику навчання – від раннього віку до університету.

Цікаво, що під освітою, навчанням Вівес розумів не лише опанування основ наук, але весь досвід, якого набуває людина. Власне, йшлося про щось схоже на сучасну категорію «соціалізація». Вівес називав це «навчанням житейської мудрості», під якою розумів як усі теоретичні знання, що отримуються в школі, так і життєвий досвід самих учнів, накопичений під впливом літератури і вчителів, трудовий досвід селян і ремісників, необхідність вивчення якого наполегливо підкреслював.

Однак, Вівес до кінця залишався гуманістом у питанні про принципи виховання і навчання. Найважливішим з них він вважав упровадження гуманних начал у стосунки між вихователем і учнем. Цього якраз бракувало тогочасній школі, що викликало гостру критику гуманістів. Наприклад, Еразм порівнював середньовічну школу з «катувальною камерою», де дитина постійно нівечитьсь фізично і морально і з якої виносить лише відразу і ненависть до науки. «Учителі тут більш схожі на катів, ніж на вихователів, вони злі, неосвічені й нерідко самі страждають нервовими захворюваннями. То проти кого встановлений такий режим, обурювався гуманіст, проти маленької, безпорадної і беззахисної істоти – дитини!» [6, с. 46-47].

Вівес виступав проти жорстокості й антигуманності шкільних порядків, коли вчителі «служать не дитині, а палиці» [6, с. 115].

Вищий обов'язок вихователя – відданість «учневі й істині». Учителю повинен любити дитину, як батько, бо «хто більшою мірою є батьком – той, хто народив тіло, чи той, хто народив дух? Учителю більший, ніж батько, бо дух цінніший від тіла» [6, с. 105-106].

На думку Вівеса, освіта повинна була стати доступною для всіх. Він виступав за державну школу, яка давала б ґрунтовну підготовку за єдиною програмою і була б культурним центром для людей різного віку. Талановиті діти з народу повинні навчатися далі за рахунок держави. Вівес також висунув ідею спільного навчання людей різного віку і статі. Мрією гуманіста була школа, позбавлена впливу схоластики, без грубості, жорстокості. Він детально описав її: правильно обране місце розташування, здоровий клімат, у ній усе зручно, усе сприяє естетичному вихованню – музика, поезія, історія, діти раціонально і повноцінно харчуються тощо.

Важливу роль відводив Вівес добору вчительських кадрів, вважаючи, що педагог мусить володіти глибокими знаннями, здібностями до викладання й виховання, бездоганною моральністю... А ще – бути одним із тих, про кого сказано: «Ви сіль землі, ви світло миру». Таким чином, Хуан Луїс Вівес належав до плеяди талановитих гуманістів епохи Відродження. Його ідеї стали золотим фондом ренесансної педагогічної думки. Віра в природну доброту людини, можливості її удосконалення шляхом освіти і виховання, утвердження гуманного начала у стосунках учителя й учня, боротьба проти схоластики і глибокий демократизм – таку спадщину залишив гуманіст майбутнім поколінням педагогів. Його методична система, пошуки нових підходів до викладання є актуальними і в наш час.

ЛІТЕРАТУРА

1. Зязюн І.І., Сагач Г.М. Краса педагогічної дії: Навч. посіб. для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. – К.: Українсько-фінський інститут менеджменту та бізнесу, 1997. – 302 с. – с.102.
2. Кремень В. Г. Національна освіта як соціокультурне явище // Учитель, 1999. – №11 – 12. – С. 10.
3. История культуры стран Западной Европы в эпоху Возрождения. – М.: Высшая школа, 1999. – 479 с. – С. 301-302.
4. Образование: сокрытое сокровище: Доклад Международной комиссии по образованию для XXI века, представленный ЮНЕСКО. – Женева: Изд-во ЮНЕСКО, 1997. – С. 147.
5. Лоренцсон В. Н. Выдающийся испанский педагог-гуманист Хуан Луис Вивес (1492-1540) // Советская педагогика. – 1959. – № 8. – С. 127-137. – С. 119.

6. Меньшиков В. М. Педагогика Эразма Роттердамского: открытие мира детства. Педагогическая система Хуана Луиса Вивеса: Учебн. пособие. — М.: Юрист, 1996. — 134 с. — С. 103.

7. С. Сисоєва. Освітні технології: методологічний аспект // Польсько-український, українсько-польський ж-л «Професійна освіта: педагогіка і психологія» / За ред. Тадеуша Левовицького, Іоланти Вільні, Івана Зязюна, Неллі Ничкало. — Київ- Ченстохова, 2000. — Вип.2. — 486 с. — С.361.

8. Человек: мыслители прошлого и настоящего о его жизни, смерти и бессмертии. Древний мир — эпоха Просвещения. — М.: Политиздат, 1991. — 463 с. — С. 221.

В статье рассматриваются психолого-педагогические идеи педагога-гуманиста эпохи Возрождения, испанского мыслителя Хуана Луиса Вивеса (1492-1540).

Ключевые слова: «северный» гуманизм, осмысление закономерностей процесса познания, этапы познания.

In article are considered psichologo-pedagogical ideas of the teacher-humanist of the epoch of the Rebirth, spanish thinker Juan Luis Vivesa (1492-1540).

Keywords: «north» humanism, comprehension of the regularities of the process of the cognition, stages of the cognition.

УДК 37.064.2(7/8) (Джон Холт)

Л. М. Рубан,
аспірант відділу порівняльної
професійної педагогіки
ІПОД НАПН України,
м. Київ

ПЕДАГОГІЧНА ВЗАЄМОДІЯ УЧИТЕЛЯ З УЧНЯМИ В ДИСКУРСІ ПОГЛЯДІВ АМЕРИКАНСЬКОГО ПЕДАГОГА ДЖОНА ХОЛТА (1923-1985)

У статті автор наголошує на актуальності та популярності спадщини Джона Холта (1923-1985). Висвітлюються погляди Дж. Холта щодо взаємодії учителя з учнями. Аналізуються публікації Дж. Холта та розкривається їх зміст.

Ключові слова: світовий педагогічний досвід, проблема педагогічної майстерності вчителя, педагогічна спадщина Дж. Холта.